

EDUKACJA

Janusz Gnitecki

Zakład Metodologii Pedagogiki

Wydział Studiów Edukacyjnych UAM

Wyższa Szkoła Pedagogiki i Administracji w Poznaniu

EDUKACJA W PERSPEKTYWIE WERTYKALNEJ W OKRESIE CYWILIZACJI INFORMACYJNEJ I GLOBALIZACJI

Słowa kluczowe: edukacja, społeczeństwo informacyjne, cywilizacja, globalizacja, rozwój, wykluczenie społeczne, marginalizacja

Streszczenie: W opracowaniu rozpatrzono pojęcie edukacji w perspektywie wertykalnej oraz dotychczasowe teorie rozwoju człowieka w ciągu całego życia. Przeprowadzimy analizę krytyczną współczesnych teorii rozwoju człowieka oraz zarysujemy koncepcję rozwoju człowieka w okresie globalizacji. Perspektywa wertykalna to inaczej perspektywa rozwojowa. Edukacja w perspektywie wertykalnej może być traktowana jako proces rozwoju człowieka w ciągu całego życia. W rozwoju człowieka w ciągu całego życia dyferencjacja przeplata się z dojrzewaniem, specjalizacja z integracją, rozwój ilościowy z rozwojem jakościowym. Edukacja w perspektywie wertykalnej jest procesem rozwoju człowieka w ciągu całego życia. Rozwój ten wyjaśniany jest w oparciu o mechanizmy zewnętrzne i wewnętrzne, uruchamiające ilościowy i jakościowy rozwój człowieka. Podstawowym zasobem ekonomiki, kultury i edukacji w cywilizacji informacyjnej oraz postępującej globalizacji staje się informacja. Jakiego typu jest to informacja? Jakim przemianom podlega cywilizacja informacyjna i globalizacja? Na czym polega edukacja wertykalna w okresie cywilizacji informacyjnej i globalizacji? Na pytania te poszukiwano odpowiedzi w przygotowywanym referacie.

EDUCATION IN VERTICAL PERSPECTIVE IN INFORMATION CIVILIZATION AND GLOBALIZATION

Key words: education, information society, civilization, globalization, development, social marginalization and exclusion

Summary: In that paper problem of education in vertical perspective in information society with regards to mechanism of globalization and localization is taken into account. Education in vertical perspective is seen in modern, postmodern and late modern discourses. Education in vertical perspective in information civilization is known as a process of human development during whole life. That development is created by globalization mechanisms as well as internal matters, which set quantitative and qualitative development of man. Effectiveness of man progress is a function of transformation of information. Human consciousness plays an important role in acquiring and transforming information.

1. UWAGI WSTĘPNE

Zagadnienie edukacji w perspektywie wertykalnej jest w sposób zróżnicowany ujmowane w literaturze współczesnej. Edukację w perspektywie wertykalnej warto rozpatryć w okresie cywilizacji informacyjnej i globalizacji¹ w perspektywie nowoczesnej, ponowoczesnej i neonowoczesnej². Nowoczesność zakłada uniwersalność dyskursu, powtarzalność i schematyzm w ujmowaniu zjawisk edukacyjnych, wyjaśnianie przyczyn powodujących określone skutki, paradygmatyczność myślenia, język deskrypcyjny, uniwersalizm prawd i wartości, stałość kontekstu kulturowego, tworzenie struktur wiedzy i scalonego obrazu świat, formułowanie prawd i prawidłowości o charakterze ogólnym, kształtowanie względnie stałych sposobów reagowania. W takich warunkach możliwa jest realizacja mechanizmów globalizacji. Z kolei ponowoczesność przyjmuje lokalność dyskursu, zróżnicowane i sytuacyjne ujmowanie zjawisk edukacyjnych, projektowanie sensów i znaczeń, narracyjność myślenia, język predeskrpcyjny, dwuznaczność, rozproszenie, relatywizm prawd i wartości, zmienność kontekstu kulturowego, tworzenie zdecentrowanego i rozproszonego obrazu świata, brak możliwości formułowania prawd i prawidłowości o charakterze ogólnym, kształtowanie zmiennych (sytuacyjnych) sposobów reagowania. W tych warunkach możliwa jest realizacja mechanizmów glokalizacji. Natomiast neonowoczesność zakłada uniwersalność jak i lokalność dyskursu. W związku z tym możliwa jest realizacja zarówno mechanizmów globalizacji, jak i glokalizacji. Teoria edukacji jest tu uogólnioną i zarazem lokalną

¹Z. Bauman, *Globalizacja*, Warszawa 2000; A. H. Toffler, *Budowa nowej cywilizacji*, Poznań 1996, s. 17.

²Z pierwszą perspektywą związane jest stanowisko, które prezentuje m. in. J. Habermas. Twierdzi on, że społeczeństwo europejskie jest niezrealizowanym do końca projektem modernistycznym, zob. J. Habermas, *Modernizm – niedopełniony projekt*, „Odra” 1987, nr 7/8, ss. 44-50; z drugą perspektywą związane są m. in. poglądy S. Besta, D. Kellnera, J. McGowana; zob. S. Best, D. Kellner, *Postmodern theory*, New York 1991, s. 26; J. McGowan, *Postmodernism and its critics*, New York 1991, ss. 12-30; z trzecią perspektywą związane jest m. in. stanowisko W. Welscha, zob. W. Welsch, *Nasza postmodernistyczna moderna*, Warszawa 1998, ss. 405-440.

refleksją nad człowiekiem i jego wychowaniem, opartą na zróżnicowanych paradygmatach naukowych, zmierzającą do odkrywania i systematyzowania prawidłowości rozwoju człowieka w stałym i zmiennym kontekście kulturowym. Warto zauważyć, że mechanizmy uruchomione w wymieniowych perspektywach przez cywilizację informacyjną, globalizację i glokalizację, w znacznym stopniu różnicują proces rozwoju człowieka w ciągu całego życia. Modyfikują one wpływ klasycznie pojmowanych czynników rozwoju – zwłaszcza zewnętrznych (szkoły, środowiska), a także wewnętrznych (genotypu, aktywności własnej, świadomości człowieka, przetwarzania informacji)³.

2. POJĘCIE EDUKACJI W PERSPEKTYWIE WERTYKALNEJ W OKRESIE CYWILIZACJI INFORMACYJNEJ I GLOBALIZACJI

Czym jest perspektywa wertykalna? Kryterium rozwojowe uwzględnia poszczególne etapy (fazy) rozwoju człowieka. Perspektywa wertykalna to inaczej perspektywa rozwojowa. Może być ona traktowana jako proces rozwoju człowieka w ciągu całego życia⁴.

Zwykle, gdy mówimy o rozwoju, to mamy na myśli ciąg zmian dokonujących się w pewnym przedziale czasowym. Zmiany te mają charakter ilościowy i jakościowy. Rozwój ilościowy traktowany jest zwykle jako rozrost pewnych części ciała, dyferencjacja, czyli różnicowanie się, specjalizacja funkcji ciała itp. Z kolei rozwój jakościowy traktowany jest jako dojrzewanie, łączenie się pewnych części ciała w całość, integracja. W takim też znaczeniu można mówić o rozwoju człowieka⁵.

W rozwoju człowieka w ciągu całego życia dyferencjacja przeplata się z dojrzewaniem, specjalizacja z integracją, rozwój ilościowy z rozwojem jakościowym. Istnieją przy tym trzy typy rozwoju: (1) rozwój w górę, czyli przekraczanie swoich aktualnych możliwości, (2) rozwój pojmowany jako utrzymywanie się na poziomie swoich górnych możliwości, (3) rozwój w dół, który można pojmować jako proces wykolejenia.

Wszelkie zmiany pojmowane jako rozwój w górę, w dół, jak i utrzymywanie się na poziomie górnych możliwości, wyjaśniane są w oparciu o czynniki rozwoju człowieka. Przy czym przez czynnik rozwoju człowieka pojmujemy się zewnętrzne i wewnętrzne mechanizmy, które „uruchamiają tak ilościowy, jak i jakościowy proces rozwoju, a także mają wpływ na jego ukierunkowanie w górę, w dół lub poziomo”⁶, czyli na granicy górnych możliwości.

Czym jest edukacja w perspektywie wertykalnej? Edukacja w perspektywie wertykalnej jest procesem rozwoju człowieka w ciągu całego życia. Rozwój ten

³ B. Zawadzki, *Temperament – geny i środowisko*, Sopot 2002, s. 25.

⁴ Zob. S. Palka, *Teoria pedagogiczna a praktyczne doświadczenia nauczycieli*, Warszawa 1989, s. 47-61, idem, *Kierunki rozwoju pedagogiki i ich metodologiczne konsekwencje*, [w:] *Teoretyczne podstawy pedagogiki*, red. S. Palka, Kraków 1987, s. 21; zob. również: J. Gnitecki, *Zarys pedagogiki ogólnej*, Gorzów Wlkp. 1999, s. 163; *Rozwój psychiczny człowieka w ciągu życia. Zagadnienia teoretyczne i metodologiczne*, pod red. M. Tyszkowej, Warszawa 1988, *passim*.

⁵ Por. M. Grzywak-Kaczyńska, *Trud rozwoju*, Warszawa 1988, *passim*.

⁶ S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, wyd. 2, Warszawa 1993, s. 185.

wyjaśniany jest w oparciu o mechanizmy zewnętrzne i wewnętrzne, uruchamiające ilościowy i jakościowy rozwój człowieka.

Człowiek w ciągu całego swego życia podlega wpływom edukacyjnym. Ich oddziaływania są różnorodne – w zależności od momentu, w którym zachodzą, od stopnia rozwoju człowieka. Aby te wpływy edukacyjne były właściwe, należy zrozumieć, jak się człowiek rozwija, należy pojąć istotę jego życia, poznać jego potrzeby i możliwości indywidualne w poszczególnych okresach życia. Zrozumieć, jak się człowiek rozwija – to pierwszy krok, aby na jego rozwój wpływać i chronić go przed oddziaływaniami niekorzystnymi, to próba pokierowania jego przemianami biologicznymi, psychicznymi i społecznymi, co może zadecydować o jego przyszłym losie.

Rozwój człowieka jest wynikiem ciągłego oddziaływania czynnika względnie stałego – genotypu oraz czynnika niezwykle szybko się zmieniającego, o olbrzymiej ilości komponentów – otaczającego go środowiska. Ponadto na rozwój człowieka wpływ ma czynnik świadomościowy, różnie określane w teoriach rozwoju człowieka (czynnik psychiczny, duchowy, los, logos itp.).

Czym jest cywilizacja informacyjna? Cywilizacja informacyjna to nowe, oryginalne, społecznie użyteczne i ogólnoludzkie kreowanie wartości, będące efektem przetwarzania informacji bitowej, kubitowej i subkubitowej, prowadzące do przekraczania aktualnego stanu świadomości człowieka oraz tworzenia nowych, doskonalszych jego stanów⁷.

Czym różni się cywilizacja informatyczna od cywilizacji informacyjnej? Termin cywilizacja informatyczna odnosi się do automatyzacji procesów przetwarzania i upowszechnienia informacji głównie przy pomocy personelu technicznego. Natomiast termin cywilizacja informacyjna dotyczy społeczeństwa sieciowego, to znaczy takiego, w którym możliwe jest szerokie zastosowanie komunikacji w sieci i w której podstawową wartością staje się informacja.

Współczesna informatyka, cywilizacja i edukacja informacyjna znajduje się w okresie dynamicznych przemian. Przemiany te polegają na przejściu od informatyki bitowej i kubitowej do subkubitowej. Zrozumienie tych przemian oraz ich szybkie wdrożenie spowoduje zniwelowanie różnic w rozwoju wszystkich krajów świata oraz zlikwidowanie zarzewia wielu współczesnych konfliktów. U ich źródeł znajduje się bowiem nierównomierny sposób pozyskiwania i przetwarzania informacji i związanej z nią formy istnienia energii. Zniwelowanie różnic we współczesnym świecie nie jest możliwe na drodze kopiowania postępu stosowanego w krajach rozwiniętych. Dlatego istnieje potrzeba odwołania się do postępu opartego informatyce i technologii subkwantowej. Wymaga to posiadania odpowiedniego kapitału intelektualnego oraz przełamania mentalności i świadomości jako bariery współczesnego społeczeństwa⁸. Warto jednak zauważyć, że mentalność i świadomość jest pochodną danego typu informatyki oraz cywilizacji i edukacji informacyjnej. Wraz ze przemianami informatyki oraz cywilizacji i edukacji informacyjnej następują też zmiany w mentalności i świadomości człowieka.

⁷ J. Gnitecki, *Przemiany informatyki oraz cywilizacji i edukacji informacyjnej*, Poznań 2005, s. 10.

⁸ Zob. A. Kalczyńska, *Mentalność jako bariera rozwoju społeczeństwa informacyjnego*, <http://konferencja.pwsz>.

Co jest podstawową wartością cywilizacji informacyjnej? Podstawową wartością cywilizacji informacyjnej jest informacja⁹. Ponadto przyjmuje się, że cywilizacja informacyjna opiera się na pozyskiwaniu i przetwarzaniu informacji. Pozyskiwanie i przetwarzanie tego typu informacji stanowi podstawę tworzenia wiedzy. Stąd często stosuje się określenie, że cywilizacja informacyjna to cywilizacja oparta na wiedzy. Cywilizacja informacyjna to taka cywilizacja, w której wszelkie układy stosunków społecznych oparte są na gospodarce informacyjnej a siłę roboczą tworzą głównie pracownicy informacyjni. O gospodarce informacyjnej mówi się wówczas, gdy ponad 50% produktu krajowego brutto powstaje w obrębie sektora informacyjnego¹⁰. Stosowane jest także określenie: globalne społeczeństwo informacyjne. Twierdzi się przy tym, że globalne społeczeństwo informacyjne i gospodarka elektroniczna stanowią naturalny efekt rozwoju i dlatego są nieuchronne¹¹.

Czym jest globalizacja i globalistyka? Globalistyka to nauka zajmująca się globalnymi problemami współczesnego świata. Łączy się ją zwykle z badaniem procesów i mechanizmów globalizacji jako jednego z najważniejszych megatrendów współczesności. Globalizację utożsamia się tu¹²: 1) z pojęciem globalności, w którym punktem odniesienia dla wszelkich działań ludzkich staje się glob ziemski, 2) z finalnym etapem historycznej transformacji gospodarki i kultury wyrażającym się w dominacji społeczno-gospodarczej, technologicznej i konsumpcyjnej cywilizacji Zachodu nad resztą świata oraz 3) z procesem obejmującym wszelkie dziedziny ludzkiej działalności o charakterze wszechogarniającym.

Istota globalistyki związana jest z rozpoznawaniem problemów globalnych, rozumieniem ich sensu i znaczenia w globalnie pojmowanej rzeczywistości oraz ich rozwiązywaniem w oparciu o uniwersalne prawa i zasady.

Sam proces globalizacji pojmowany jest w sposób różnicowany. Dla jednych oznacza on tworzenie jednego wspólnego społeczeństwa¹³ lub jednego wspólnego świata¹⁴. Dla drugich wiąże się on z intensyfikacją stosunków społecznych o zasięgu ogólnosiwiatowym¹⁵. Innym kojarzy się z tworzeniem wielości powiązań i sieci zależności oraz wzajemnych oddziaływań państw i społeczeństw¹⁶. Nie ma przy tym jednej globalizacji. Można bowiem mówić o globalizacji w aspekcie gospodarczym, politycznym, informacyjnym, ekologicznym, kulturowym, edukacyjnym, demograficznym itp. O ile globalistyka jest nauką stosunkowo młodą i pozostaje w stanie tworzenia, to globalizacja jest procesem o wiele starszym od globalistyki,

⁹ A.H. Toffler, op. cit., s. 17; 37-47.

¹⁰ K. Jakubowicz, *Spółczesność informacyjna – spóźniony przybysz*, [w:] *Media a edukacja*, red. W. Strykowski, Poznań 1998; E. Szymanowska, *Rola edukacji w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego*, [w:] *Edukacja informacyjna*, red. K. Wenta, E. Perzycka, Szczecin 2003, s. 32.

¹¹ *Polska w drodze do globalnego społeczeństwa informacyjnego*, red. W. Cellary, <http://www.kti.ae.poznan.pl/specials/nhdr2002/raport/>.

¹² J. Gnitecki, *Globalistyka*, Poznań 2002, s. 3.

¹³ M. Albrow, *Introduction*, [w:] *Globalization, knowledge and society*, ed. M. Albrow, E. King, London 1990, s. 7.

¹⁴ R. Robertson, *Globalization: social theory and global culture*, London 1992, s. 17.

¹⁵ A. Giddens, *The Consequences of modernity*, Cambridge 1990, s. 34.

¹⁶ A. McGrew, *Conceptualizing global politics*, [w:] *Global politics*, ed. A. McGrew, Cambridge 1992.

kształtowanym na przestrzeni wielu wieków przez czynniki historyczno-kulturowe oraz współczesne mechanizmy i tendencje globalizacyjne.

Czym są problemy globalne? Problemy globalne to sprzeczności o charakterze powszechnym (uniwersalnym), które nie zostały rozpoznane, zrównoważone, asymetrycznie uspołnione i poddane transferowi i partycypacji. Posiadają one ogólnoswiatowy zasięg, dotyczą interesów każdej jednostki ludzkiej w globalnej wiosce i mogą być rozwiązane poprzez zastosowanie uniwersalnych praw i zasad według których funkcjonuje cała rzeczywistość.

Źródłem tak pojętych problemów globalnych są narastające sprzeczności w naturze, kulturze, życiu społeczno-politycznym i gospodarczym. Sprzeczności powstają w wyniku procesu globalizacji. Dotyczą one całej rzeczywistości i mają charakter ambiwalentny. W związku z tym wymagają zastosowania uniwersalnych praw i zasad, według których funkcjonuje cała rzeczywistość. Przede wszystkim trzeba się tu oprzeć na prawie oscylacji ambiwalencji i prawie asymetrii uspołnienia oraz prawach transcendencji i descendencji przyczynowej. Prawa te zostały wyprowadzone z dwóch uniwersalnych zasad: zasady ambiwalencji zrównoważonej i zasady asymetrii uspołnienia¹⁷.

Jakie są kolejne kroki w rozwiązywaniu problemów globalnych w oparciu o uniwersalne prawa i zasady? Kolejne kroki obejmują¹⁸: (1) rozpoznanie natury sprzeczności, (2) zrównoważenie sprzeczności, (3) asymetryczne uspołnienie, (4) transfer zrównoważonej i asymetrycznie uspołnionej sprzeczności i (5) partycypacja zrównoważonej i asymetrycznie uspołnionej sprzeczności w kierunku nadwyżki i redukcji sensu.

Nierozpoznane i w porę niezrównoważone sprzeczności stają się zagrożeniem dla całej ludzkości. Z kolei rozpoznane i w porę zrównoważone sprzeczności stają się szansą dla całej ludzkości na rozwój wzwyż i przekraczanie górnych możliwości przez każdego człowieka.

Globalizacja znosi bariery graniczne dla przepływu kapitału, towarów, usług i wiedzy. W tym znaczeniu globalizacja jest znoszeniem wszelkich barier i ograniczeń dla funkcjonowania wolnego rynku. Rynek i jego mechanizm alokacyjny działa tu ponad granicami państw i zmienia w sposób zasadniczy kryteria i mierniki efektywności i ekonomiczności funkcjonowania *globalnej wioski* i rynku światowego. W miejsce odizolowanych rynków lokalnych o zróżnicowanym poziomie cen powstają rynki globalne, a ceny wykazują tendencje do zrównywania się. Na rynku światowym zaczynają dominować transnarodowe korporacje (aktualnie jest ich ok. 60 tys.), które kreują prace projektowo – badawcze i nową technologię oraz kierują produkcją i montaż tam gdzie to można zrobić najtaniej i najlepiej. Można powiedzieć, że swobodny przepływ kapitału, towarów, usług i wiedzy tworzy nowe podstawy różnicowania krajów i ludzi, w znacznym stopniu ogranicza suwerenność państw, suwerenność polityki gospodarczej i społecznej i wreszcie suwerenność samych polityków. Tak pojęta globalizacja prowadzi do narastania wielu sprzeczności w gospodarce, polityce, kulturze i edukacji. Właśnie rozpoznaniem, rozumieniem i rozwiązywaniem tych sprzeczności zajmuje się globalistyka¹⁹.

¹⁷ J. Gnitecki, *Globalistyka*, s. 47.

¹⁸ Ibidem, s. 48.

¹⁹ Ibidem, *passim*.

Teoretyczna podstawa globalistyki w pierwszym etapie jej rozwoju opierała się na modelu ortodoksyjnym. U jego podstaw znajduje się modernizm i neopozytywizm oraz jednobiegunowa wizja świata. Na uwagę zasługuje tu jednobiegunowe i linearne podejście do czasu i wiedzy z wyraźnym ukierunkowaniem strzałki czasu na przyszłość. Wiedza ma charakter kumulatywistyczny. Zapewniona jest ciągłość i stałość kanonu kulturowego i reprezentacji wiedzy.

Teoretyczna podstawa globalistyki w drugim etapie jej rozwoju opierała się na modelu heterodoksyjnym. U jego podstaw znajduje się postmodernistyczny i paradygmataczny oraz dwubiegunowy, przeciwstawny i „skokowy” sposób ujmowania rzeczywistości. Na uwagę zasługuje też *dwubiegunowe i przeciwstawne podejście do czasu i wiedzy*. Z jednej strony obserwujemy próby *zatrzymania czasu przemian*, a z drugiej strony dążenie do *jego wyraźnego przyspieszenia*. Każda zmiana paradygmatu wiąże się tu ze zmianą kanonu kulturowego i zarazem zmianą reprezentacji wiedzy.

Teoretyczna podstawa globalistyki w trzecim etapie jej rozwoju opiera się na modelu heterogenicznym. U jego podstaw znajduje się *wieloparadygmataczny, wielobiegunowy, zrównoważony i asymetrycznie uspołniony* sposób ujmowania rzeczywistości. Na uwagę zasługuje też *wielobiegunowe i wieloosiowe podejście do czasu i przestrzeni*. Będzie to układ zawsze otwarty, nie będzie się skłaniał ku żadnemu jednoznaczному rozstrzygnięciu, bo nic się nie kończy i nie zaczyna w tak pojętym świecie²⁰. Charakteryzuje go współwystępowanie sprzeczności i napięcie między przeciwstawnymi biegunami czasu i przestrzeni. Prowadzą one do powstania *oscylacyjnych i rezonansowych kategorii wiedzy*. Pojawia się nośna idea zrównoważonego rozwoju i współwystępowania biegunów przeciwstawnych.

3. CZYNNIKI SPRZYJAJĄCE I UTRUDNIAJĄCE ROZWÓJ CZŁOWIEKA W OKRESIE CYWILIZACJI INFORMACYJNEJ I GLOBALIZACJI

Jakie czynniki sprzyjają, a jakie utrudniają rozwój człowieka w okresie cywilizacji informacyjnej i globalizacji? Do czynników sprzyjających należą²¹: 1) kreowanie wartości, będące efektem przetwarzania informacji bitowej, kubitowej i subkubitowej, 2) możliwości prowadzące do przekraczania aktualnego stanu świadomości człowieka oraz tworzenia nowych, doskonalszych jego stanów, 3) zrównoważenie informacji, ich asymetryczne uspołnienie, transfer i partycypacja 4) tworzenie jednego wspólnego społeczeństwa, 5) intensyfikacja stosunków społecznych o zasięgu ogólnoswiatowym 6) tworzenie wielości powiązań i sieci zależności oraz wzajemnych oddziaływań państw i społeczeństw, 7) znoszenie wszelkich barier i ograniczeń dla funkcjonowania wolnego rynku, 8) oparcie rozwoju na modelu heterogenicznym, 9) oparcie rozwoju osobowości na dynamicie przekształceń struktur poznawczych, emocjonalnych i sprawczych.

Do czynników utrudniających należą²²: 1) przetwarzanie informacji tylko na poziomie bitowym, 2) ograniczenie się tylko do zachowania aktualnego stanu

²⁰ Zob. J. Coltazar, *W osiemdziesiąt światów dookoła dnia*, Warszawa 2000, s. 56.

²¹ Zob. J. Naisbitt, *Megatrendy*, Poznań 1997, s. 18-19; J. Gnitecki, *Globalistyka*, s. 15.

²² Zob. M. Golka, *Cywilizacja. Europa. Globalizacja*, Poznań 1999, s. 140; J. Gnitecki, *Przemiany...*, s. 8-12.

świadomości człowieka podlegającej ustawicznym zmianom, 3) brak zrównoważenia informacji, ich asymetrycznego uspołnieniu, transferu i partycypacji, 4) ograniczenia suwerenności państw, 5) tworzenie partykularnych, zamkniętych społeczeństw, 6) ograniczenie interakcji i wszelkich stosunków społecznych, 7) ograniczenie wzajemnych powiązań i zależności oraz wzajemnych oddziaływań państw i społeczeństw, 8) tworzenie barier i ograniczeń dla funkcjonowania wolnego rynku produktów i usług, 9) ograniczenie suwerenności polityki gospodarczej i społecznej 10) ograniczenie suwerenności polityków i obywateli, 11) oparcie rozwoju na modelu ortodoksyjnym lub heterodoksyjnym, 12) sprowadzenie rozwoju osobowości do kształtowania względnie stabilnych cech i dyspozycji.

4. MARGINALIZACJA I WYKLUCZENIE JAKO PODSTAWOWE CZYNNIKI ZABURZAJĄCE ROZWÓJ CZŁOWIEKA W CIĄGU CAŁEGO ŻYCIA

Jakie czynniki prowadzą do marginalizacji jednostek i grup społecznych oraz zaburzenia rozwoju człowieka w ciągu całego życia? Są to przede wszystkim czynniki utrudniające rozwój człowieka w okresie cywilizacji informacyjnej i globalizacji.

Podstawowym czynnikiem marginalizacji i wykluczenia jest brak dostępu do informacji oraz kompetencji w zakresie jej pozyskiwania, przetwarzania i przechowywania²³. Prowadzi to do licznych zaburzeń w funkcjonowaniu jednostek i grup społecznych, ograniczenia ich rozwoju - do rozwoju w dół – poniżej górnych możliwości – lub co najwyżej na poziomie górnych możliwości. Brak jest tu możliwości rozwoju wzwyż – czyli przekraczania górnych możliwości. W konsekwencji taka marginalizacja i wykluczenie prowadzi to do wykołejenia.

Dalszym czynnikiem marginalizacji i wykluczenia jest oparcie edukacji na²⁴: 1) jednym paradygmacie przedmiotowym, 2) jednej, uporządkowanej, harmonijnej wizji świata, 3) jednej narzuconej normie socjalizacyjnej, 4) jednym, ściśle ustalonym standardzie wymagań programowych.

Następnym czynnikiem marginalizacji i wykluczenia jest oparcie edukacji na²⁵: 1) porządku, 2) konieczności i 3) tożsamości wszelkich zjawisk lub ich 4) chaosie, 5) przypadku i 6) różnicy, czyli ambiwalencji równowagowej lub nierównowagowej. Takie biegunowe ujmowanie zjawisk w rozwoju człowieka prowadzi do katastrofy edukacyjnej.

Niezwykle ważnym czynnikiem marginalizacji i wykluczenia jest oparcie edukacji na²⁶: 1) narzuconych z zewnątrz, odgórnie, jedynie słusznych dyrektywach, 2) brak możliwości refleksyjnego podejścia do narzuconych celów, norm i wartości.

²³ D. Tapscott, *Gospodarka cyfrowa. Nadzieje i niepokoje ery świadomości cyfrowej*, Warszawa 1998, s. 82-85.

²⁴ *Pedagogika i edukacja wobec nadziei i zagrożeń współczesności*, red. J. Gnitecki, J. Rutkowiak, Warszawa - Poznań 1999, passim.

²⁵ J. Gnitecki, *Filozofia nauki i edukacja w okresie nowoczesności i ponowoczesności*, Poznań 2002, s. 75.

²⁶ *Pedagogika jako formacja intelektualna refleksji we współczesnym dyskursie humanistycznym*, red. J. Gnitecki, Poznań 2005, passim.

Każde krytyczne podejście do narzuconych celów, norm i wartości traktowane jest jako zamach na władzę oświatową oraz jedynie słuszne idee.

5. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Edukacja w perspektywie wertykalnej w okresie cywilizacji informacyjnej i globalizacji jest procesem rozwoju człowieka w ciągu całego życia, który kształtowany jest przez mechanizmy zewnętrzne cywilizacji informacyjnej oraz mechanizmy globalizacji, a także czynniki wewnętrzne, uruchamiające ilościowy i jakościowy rozwój człowieka.

Do czynników sprzyjających należą: 1) kreowanie wartości, będące efektem przetwarzania informacji bitowej, kubitowej i subkubitowej, 2) możliwości prowadzące do przekraczania aktualnego stanu świadomości człowieka oraz tworzenia nowych, doskonalszych jego stanów, 3) zrównoważenie informacji, ich asymetryczne uspojnienie, transfer i partycypacja 4) tworzenie jednego wspólnego społeczeństwa, 5) intensyfikacja stosunków społecznych o zasięgu ogólnoswiatowym 6) tworzenie wielości powiązań i sieci zależności oraz wzajemnych oddziaływań państw i społeczeństw, 7) znoszenie wszelkich barier i ograniczeń dla funkcjonowania wolnego rynku, 8) oparcie rozwoju na modelu heterogenicznym 9) oparcie rozwoju osobowości na dynamice przekształceń struktur poznawczych, emocjonalnych i sprawczych.

Do czynników utrudniających należą: 1) przetwarzanie informacji tylko na poziomie bitowym, 2) ograniczenie się tylko do zachowania aktualnego stanu świadomości człowieka podlegającej ustawicznym zmianom, 3) brak zrównoważenia informacji, ich asymetrycznego uspojnienia, transferu i partycypacji, 4) ograniczenia suwerenności państw, 5) tworzenie partykularnych, zamkniętych społeczeństw, 6) ograniczenie interakcji i wszelkich stosunków społecznych, 7) ograniczenie wzajemnych powiązań i zależności oraz wzajemnych oddziaływań państw i społeczeństw, 8) tworzenie barier i ograniczeń dla funkcjonowania wolnego rynku produktów i usług, 9) ograniczenie suwerenności polityki gospodarczej i społecznej 10) ograniczenie suwerenności polityków i obywateli, 11) oparcie rozwoju na modelu ortodoksyjnym lub heterodoksyjnym, 12) sprowadzenie rozwoju osobowości do kształtowania względnie stabilnych cech i dyspozycji.

Czynniki prowadzące do marginalizacji jednostek i grup społecznych oraz zaburzenia rozwoju człowieka w ciągu całego życia to przede wszystkim czynniki utrudniające rozwój człowieka w okresie cywilizacji informacyjnej i globalizacji.

Podstawowym czynnikiem marginalizacji i wykluczenia jest brak dostępu do informacji oraz kompetencji w zakresie jej pozyskiwania, przetwarzania i przechowywania. W konsekwencji taka marginalizacja i wykluczenie prowadzi do wykolejenia.

6. UWAGI KOŃCOWE

Efektywność funkcjonowania edukacji w perspektywie wertykalnej w cywilizacji informacyjnej (E_c) jest funkcją (f) przetwarzania informacji (I): $E_c = f(I)$. Informacja

w cywilizacji informacyjnej jest traktowana jako podstawowa wartość²⁷. Także człowiek w cywilizacji informacyjnej traktowany jest jako układ przetwarzający informacje. Można tu mówić o informacji docierającej ze środowiska zewnętrznego i informacji wewnętrznej, zakodowanej w pamięci²⁸. Człowiek w sposób świadomy reguluje swój stosunek ze światem poprzez pozyskiwanie i przetwarzanie informacji. Można też powiedzieć, że efektywność funkcjonowania człowieka (E_{cz}) jest funkcją (f) przetwarzania informacji (I): $E_{cz} = f(I)$. Ważną rolę w pozyskiwaniu, selekcji i przetwarzaniu informacji pełni świadomość człowieka²⁹.

²⁷ A. H. Toffler, op. cit., s. 17.

²⁸ J. Koziński, *Koncepcje psychologiczne człowieka*, Warszawa 1984, s. 190.

²⁹ A. Szyszko-Bohusz, *Uniwersalny stan świadomości*, Poznań 1991; J. Gnitecki, *Przemiany...*, Poznań 2005, s. 7.